

C L A S I C I R O M Â N I

Barbu Delavrancea

**NUVELE
ȘI
POVESTIRI**

CORINT JUNIOR

Hagi-Tudose

I

Dincolo de „Crucea de piatră”, d-a stânga Șoselei Vitanului se ridică biserica „Sfânta Troiță”. Mândrețe de biserică. Ce zugrăveli, pe dinăuntru și pe dinafară, cum arar se mai pomenesc numai la bisericile din vechime. Dar de ascuți la troițeni, mai cu seamă la cei bătrâni, te apucă amețelile, când încep ei să-și ridice biserica în slava cerului. Mă rog, nu au atâtea degete, la amândouă mâinile, câte minuni se află în sfântul locaș. Și când se încurcă se fac foc, bătrânii troițeni; ba își mușcă degetele la numărătoare, căci iată cum au apucat ei să numere minunile: ridică amândouă mâinile în dreptul ochilor, ți le vâă sub nas cu degetele răsfirate, apoi la fiecă laudă zice „una la mână” și moaie câte un deget în gură. La înfierbințeală, uită că degetele sunt ale lor, și le mușcă, și vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă, și cearta în gâlceavă. Cum să

cadă ei la învoială?... Fiecare vrea să laude și să numere numai cum vrea el, iar nu cum laudă și numără ceilalți.

De cumva nu ești din partea locului, trei-patru bătrâni — care de obicei ascultă, cu gurile căscate și cu șepcile pe ceafă, la cântecele copiilor din școala vestitului dascăl Nicuță — cum te-or zări, te simt, ca niște copoi, că ești străin, că n-ai mai văzut biserica lor. Își freacă mâinile; tușesc; își dreg glasul; apoi, rara-rara, cu niște pași lungi și semeți, îți ies înainte, îți caută prilej de vorbă, toți cu aceleași cuvinte, cu aceeași târâgănire de glas și cu capul dat pe spate:

— Ei, flăcăule, de pe unde?... Ce vânturi?... Pe la noi... ai?... Și de ce?... Ce zici de biserica noastră?... Nu, mă rog, ce crezi d-ta, ca n-o să-ți tăiem capul...

De te împinge păcatul să spui ceva de sfinții uscați și drepti — unii cu sulițe, alții cu paloșe, unii călări, alții pe jos, și cu mâinile așa de încrucișate pe piept că palmele le ies afară din trup —, pe loc bătrânii își ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de plisă roșie și-ți suflă cuvântul din vârful limbii.

— Ei, pușorule, mai sunt zugravi, grozavi de tot... am văzut și noi... am prea văzut cum o dau în păgânește, și-ți toarnă la sfinți cu ochi de om, cu mâini și picioare ca și ale noastre... da' de, vezi d-ta, sfinții ăștia, așa cum i-am apucat noi, de când am deschis ochii, sunt adevărat sfinți. Voi, tinerii de azi, la legi umblați cu șoalda, la scris cu șoalda și la sfinți tot cu șoalda...

II

Așa m-au judecat și pe mine, și n-oi mai uita, mai ales ochii mici și vărgați ai ctitorului care-mi tălmăcea zugrăvelile, înfigând degetul arătător asupra sfinților și oftând parcă ar fi voit să plângă vremile apuse și credințele de odinioară.

Erau patru. Trei cu giubele lungi, cu șepci cu cozeroace de lac, crăpate și șterse de lustru. Jupân Hagiul purta pe umeri o scurteică de lastic, galbenă spălăcită și picată cu ceară.

Ctitorul vorbea mereu, iar ceilalți trei îmi râdeau în obraz, ca și cum mi-ar fi spus:

— Dă-te prins, dă-te prins, nu te pune cu ctitorul nostru, c-a văzut multe ș-a pățit și mai multe.

— Uite, îmi zicea ctitorul mâniat, ce poftești? Nu-ți place sfântul Gheorghe? Ce vitejește stă pe cal! Și cum omoară balaurul spurcat, parcă ar ucide un vierme, nici nu se sinchisește. Iacă și mucenicul Mina cum își bate joc de necuratul. Dar capul arhierelui Nicolae... ce mândrețe, ce curățel și frumos bătrân! Ei, nenișorule, o să trăiți și cu d-alde asta n-o să vă mai întâlniți! În ziua de astăzi?... Vardie națională cu cozi de cocoș muiate în băcan... și barabance... și triu-liu-liu-triu-triu... la dreapta... la stânga... dreeeepti! Iar sfintele locașuri... rușine!

Ctitorul abia răsufă, roșu ca para focului. Mă hotărâsem să tac. În ușa amvonului: draci cu gheare de trei ori mai lungi ca degetele, oameni cu părul vulvoi, îngeri slabi și lungi, și, mai presus de toți, bunul Dumnezeu. Pe nori cenușii, rotocolit cu un curcubeu.

Ctitorul nu se mai putu stăpâni. Ridică mâinile. Mânecele i s-adunară în umeri, și începu, ascuțindu-și glasul:

— Nu vezi cum s-agață demonii de talerul dreptilor, dar ei tot mai sus, tot mai sus la cântar, căci o faptă bună ridică de la pământ doi draci și mai bine... Nu vezi că ăștia — și apasă degetul pe un șir de oameni dezbrăcați și albi ca varul cari o porniseră spre rai — au fost buni, milostivi și n-au râvnit la ale altuia, și n-au zavistuit, și n-au furat, și n-au luat numele Domnului în deșert, și n-au avut nouă băieri la pungă ca în ziua de azi...

Hagiul plecă capul în jos, strângându-și poalele scurteicii.

Doi din bătrâni iar zâmbiră și iar înțeleseră cu zâmbetele lor șirete:

— Bine mai vorbește ctitorul! Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul că te face puzderie!

— Iacă, urmă ctitorul, iacă și bogații nemilostivi cum se duc în focul Gheenii cu sacii în spinare, deșelați de aur și de argint!

Hagiul tuși, trase cozorocul șepcii pe ochi și întoarse spatele „judecății d-apoi”.

— Strângeți-vă vouă comori în ceruri..., strigă ctitorul, amenințând cu pumnul pe bogații nemilostivi, cari se duceau liniștiți în iad..., strângeți-vă vouă comori în ceruri, căci mai lesne va trece funia corăbiei prin urechile acului, decât bogatul în împărăția cerurilor!

Ctitorul rămăsese cu pumnul încleștat asupra zidului; ceilalți doi își descoperiră capul, își făcură cruce, îngânând: „Doamne, Doamne, mare și milostiv ești Doamne!”

Jupân Hagiul o șterse binișor-binișor și se făcu nevăzut.

— Fugi Hagiul... fugi... Nu-i vine la socoteală — începu iar ctitorul —, nu dă un sfaț la cutia bisericii (ctitorul ținea mult la cutia bisericii) și acasă nomol de galbeni bătuți și ferecați. Îngroapă mereu cazanele, și n-are decât o nepoată pripășită pe lângă dânsul de când a plecat la agialăc, ca să-i păzească

coștoroaba. Și nu mărită fată mare, nu sleiește un puț, nu dăruiește un crâmpei de salbă iconostasului unde se miruiește, caiafa de el!

Și vorba se încinse ca focul.

— Să dea Hagi?... Hagi... să dea?...

— Dar nu l-ați văzut cum mișună prin cârciumi și băcănii? zise ctitorul. Intră într-una, ia binișor o măslină, o duce la gură, ș-o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol, o mestecă... „E, cum dai măslinile, dragă cutare?...” „Atât...” „Scump, scump de tot la așa vremuri. Vremuri grele!” Și pleacă... Intră peste drum. Șterpelește icrele de cosac. Rupe o bucățică, îi face vânt. Pleasc, pleasc... „Cum petreceți icrele?...” „Atât...” „Scump. Scump. Vremuri grele!” Și pleacă... Se duce la pastramagiul din colț. „Ia să vedem, vericule, cum ți-e marfa, că nu mai dau pe la cutare...” Ia o feliuță, îi face de petrecanie. „Cum o dați?” „Pe parale și atât.” „Aș, v-ați scumpit de tot. S-au dus vremurile alea... Vremuri grele!” Și pleacă. Îi e sete. Intră într-o brăgagerie. „Ei... să gust... ce bași-buzuc aveți?” Suge un fund de tînichea. Ghiorț, ghiorț, ghiorț. „Zeamă de aguridă. Cin' s-o bea? Cin' s-o plătească? Vremuri...” Și pleacă. Așa mănâncă și se răcorește, și pe el îl dau banii afară din casă.

Și bătrânii, hi-hi, ho-ho, hi-hi... Râd cu lacrimi, năpustindu-se în vorbă, care mai de care mai șiret la cuvânt și mai subțire la coada ochilor, răsucindu-și stropii de mustăți, întorși ca niște colți albi împotriva nasului.

— Carâmbii cismelor?... De când era flăcău...

— I se scâlcie tocurile?... Le bate singur câteva flecuri...

— Pe mine, de câte ori mă vede: „Dă-mi o pustie de țigare, că-mi uitai păpușa acasă.”

— Aș! ce-a uitat acasă?... Bea peliniță. O adună vara, o usucă, o freacă în mâni ș-o așează în lacră. Bea toată iarna și tușește să-și dea sufletul.

— Da' v-ați uitat pe sub scurteica Hagiului? zise ctitorul, râzând și ciupindu-și mustățile. Nu?... Bine... Să vă spui eu... Într-o zi, după slujbă, stam de vorbă... mai mulți inși și câteva cocoane. Hagiul se uitase într-un jeț... Pâdea o prescură. Paracliserul, un drac și jumătate, îi arătă, jos, înaintea noastră, o firfircă de paisprece și-i zise: „Jupân Hagiule, mi se pare că dumitale ți-a căzut, la miruială.” Hagiul sări în capul oaselor. Se apropie de firfircă. O țintui cu ochii, că să-i fi dat cu piciorul n-ai fi mutat-o din loc. Întinse mâna... Când se aplecă de jumătate, pe noi, din spatele lui, bărbați și cocoane, ne bufni un râs strașnic, și râzi, și râzi... Hagiul își uitase acasă turul pantalonilor... De râsul nostru, neîndrăznind să se aplece până la firfircă, se uită lung la dânsa și, cu lacrimile în ochi, ieși din biserică, mormăind: „A mea era!.. era a mea!”

Paracliserul știa de la nepoata Hagiului că Hagiul de zece ani taie din turul pantalonilor ca să-i cârpească pe unde se cosesc. Scurteica fusese încă patât de lungă, dar o scurtase mereu din poale ca să încăputeze mânecile.

III

Fum pe coșul Hagiului nu s-a pomenit. Ridice viscolul nămeții până la streșini. Apele să înghețe tun. Treaba lor. Hagiul nu vrea să știe de crapă pietrele la gerul Bobotezei, nici dacă în iulie turbează câinii de căldură. Iarna tremură, vara gâfâie.

Toată vieța lui, de câte ori nepoată-sa — trăind aciuiată pe lângă dânsul — îi pomenea, la Crăciun, să taie și ei un porc, ca tot creștinul, bătrânul răspundea:

— Îmi face rău, nepoată, s-aud guițând... Îmi face rău... c-așa sunt eu... milos...

— Cumpără-l, nene, tăiat gata.

Dacă așa îl aducea din cuvânt Leana, înghițind în sec, cu gândul la șorici, bătrânul răspundea liniștit:

— Un porc... carne multă... Se strică... Două guri suntem... Venea Paștele.

— Nene, să înroșim și noi ouă...

— Ce prostie!... Ouă roșii? Nu e mai bine să le mănânci proaspete? Ouă roșii, ouă stătute...

— Să roșim puțințele.

— De roșim puțințele, ardem focul degeaba, cumpărăm d-a surda băcanul... Cheltuială zadarnică... Vremuri grele!

— Da... o ciosvârtă de miel...

— Miel?... Ce fel de miel?... Cum miel?... Miroase a oaie... Paștele prea e în vară...

— Ce pustia de vară, nene Tudose, nu vezi că plouă și fulgăiește?

— Ei, fulgăiește, fulgăiește... tu nu vezi că nu ține? Unde ține? Cum cade se topește... Eu mor de căldură... Uf!... uf!...

— Și eu mor de frig...

— Mori de frig... crăpi! Așa te-am pomenit... lacomă... nemulțumitoare!

Leana tace și înghite în sec. E săracă. N-are pe nimeni. Tace, că bătrânul, de se mânie, strigă, trânteste ușile, apoi se aruncă în pat și se vaită până la miezul nopții, uitând să-i dea și pâine.

De mic copil, Hagiul fusese cuminte și așezat. Nu i s-auzea gurița, nici pașii. Nu rupea pantofii. Nu-și hărtănea rochița. Pe ce punea mâna pune bine.

Ajuns calfă la găitanărie, vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi.

— De când eram d-o șchioapă pricepusem lumea, le zicea el. Înțelesesem bine de tot că o cârpă din gunoi este o muncă de om pe care te faci stăpân dacă o pui d-o parte. Și dacă mama îmi dădea un ban de trei, ca să-mi iau un simit, eu mă uitam în ghiozdan: de aveam felia de pâine, sănătate bună, aveam ce mânca. Nu te sature cu pâine? Ce-ți trebuie simiți? Și puneam banul bine. Și un ban peste altul fac doi, peste doi, dacă pui altul, fac trei... Râdeți voi... râdeți... Da', vânturați banii în mâini și veți simți ce răcoare țin când vă e cald și ce cald când vă e frig. E destul să te gândești ce poți face cu banii, ca să și guști bucuria lucrului pe care nu l-ai cumpărat. Ai simțit bucuria?... De ce să-l mai cumperi? Râdeți voi, râdeți... Ce lucru poate fi mai luminat ca un jeratic de galbeni întinși pe o masă?... Voi râdeți... râdeți cu hohote... Niște risipitori... În vieța voastră n-o să gustați adevărata bucurie...

Într-o zi, o calfă, văzându-l cum tremură și cum i s-aprind ochii când vorbește de bani, i-a zis în glumă:

— Strângi tu, băiete, strângi, și într-o zi... fiut... fiut... p-aci l-e drumul... și ia-i de unde nu-s...

Tuđose, la așa nelegiuire, s-a ridicat în vârful picioarelor, a încleștat pumnii, i-a adus la gură și a strigat, închizând ochii:

— Numai de veți vâri tot pământul în buzunar... numai atunci veți fura și banii mei!... Așa să știți!... Așa!... Că n-am bani... N-am chioară lăscaie... P-așa vremuri nu poți să ai...

În sfârșit, Tuđose muncea; strângea; nu bea; nu ochea prin mahala; mânca pâine cu bragă. După zece ani, ajuns la parte, după alți cinci, tovarăș pe din două cu stăpânul său.

În primii ani de tovarășie, slăbise, îngălbenise, îmbătrânise la 30 de ani. De frică și de griji, bolea pe picioare. Fostul său stăpân îl luă la masă la el ca să-l mai îndrepte. Și ce frumos mânca! Oscior peste oscior și nimic pe oscior.

Se mai întremase. Erau cu toții pe iarbă verde, sărbătorind și udând cu pelin ziua de întâi Mai. Jupânul i-aduse vorba:

— Tuđose, nu vrei tu să-ți gădesc o fată bună, de treabă, cu ceva zestre? Ei, și știi, un copil, doi, ai pentru ce trăi.

— Nu se poate, jupâne, nu se poate! Femeia, copiii cer de mâncare, veșminte, învățătură... și n-am de unde... Ce bruma am sunt în negoț, și banul din negoț este al oricui ar voi să te înșele.

— Tuđose, băiete, nu vorbi cu păcat, să nu vorbești într-un ceas rău.

Ceas rău? Își strânse fermeneaua la piept, apoi mormăi pe gânduri:

— Nu se poate, jupâne... copiii cer pâine, îmbrăcăminte, învățătură, și femeia... rochii... plimbare... scurteică de tibet... fuste în gherghef... Nu se poate, jupâne... să mă crezi că nu!...